

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens I. & II. Partem Commentariorum Gavanti in Rubricas Missalis
- Cum Præfatione seu Præmonitione necessaria Bibliopolæ ad Lectorem

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Oratione. V.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40113

Ceremoniarius, tum Subdiaconus, deinde Diaconus, & demum Celebrans. Diaconus advertat, quod aliquantulum se sistere debet, ut cum pervenerit ad angulum gradus infimi Altaris à parte Epistolæ, locum Celebranti transeuntî cedat, quem etiam tunc salutat. Bauldry part. 1. cap. 12. up à n. 2. Bissus *suprà*, Lohner part. 3. tit. 2. num. 10.

Cum Celebrans ad medium Altaris ante infimum illius gradum cum Ministris pervenerit, habens Diaconum à dexteris, & Subdiaconum à sinistris, & primum Ceremoniarium post terga, Ministri genuflectunt in gradu infimo Altaris, profundè se tantum inclinante Celebrante, si non addit Sacramentum in Tabernaculo inclusum; primum verò Ceremoniarius in plano genuflectit. Gavantus *hic*, Bauld. part. 3. *suprà* n. 6. & part. 1. cap. 12. art. 1. n. 2. Lohner part. 3. tit. 3. n. 5. & part. 2. tit. 10. de Ritu Sollemni n. 3. Bissus *suprà* §. 19. Facta ab omnibus debita reverentia, ut *suprà*, Altari, Celebrans ascendit ad illud, elevantibus Ministris ejus anteriores vestes, usque ad secundum gradum Altaris, super quem etiam

ascendit Subdiaconus; sed Diaconus ibi sistit; Subdiaconus verò statim descendit in planum Cappellæ: ita ut in recta linea stet post alium, & uterque post Celebrantem. Bauld. part. 1. & 3. *suprà* n. 6. Bissus *suprà*. Primum Ceremoniarius ascendit in planum Epistolæ ad latus Altaris, in quo erat Diaconus ad Introitum; ut ibi adveniènti Celebranti ostendat Orationem, vel Orationes diceudas, & vertat solum epus sit. Bauld. part. 1. cap. 1. art. 1. n. 2. & 16. Reliqui Clerici, seu Ministri inferiores, ut Ceroferarii, Thuriferarii, &c. stant, ut priùs, prope credentiam. Biss. *suprà*, Bauld. part. 3. *suprà*, Bennis *suprà* §. *Duru in Choro*. Cavere tamen debent ne sint in via, dum in Choro cantantur la verba *Jesus Christe*, (aliàs oporteret sistere, & caput inclinare) sed vel anticipent, vel postponant, prout longior, & brevior erit via, inter scannum & Altar, quod diligens Ceremoniarius advertere debet; & si, dum sunt in via, ante ipsos deferatur vel eleveur Sanctissimum Sacramentum, non genuflectant, sed suam proseguantur, ut *suprà* adnotatum est. Bissus *suprà*, & Bauldry part. 3. *suprà*.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Tit. V. De Oratione.

Pro Ritu Missæ Privatæ, & Sollemnis, ab Oratione usque ad Epistolam.

I. Gavant. pag. 92. col. 1. lit. o *Alia variatione hi: Osculatur Altare.*) Dicto Hymno Angelico, vel si omittendus sit præfatus Hymnus, adhuc extensis hinc inde manibus, & super Altare positis extra Corporale, manibus inquam ad pulsus exclusivè positis, & non solis digitis, Sacerdos osculatur Altare. A Portu part. 1. Miss. Priv. tit. 5. Rubr. 1. n. 3.

II. Gavant. pag. 92. col. 2. lit. p *Et à si-*

nistro latere ad dextrum se vertit.) Dicitur manibus ante pectus junctis, & oculis ad terram demissis ad modestiam. Quar. part. 1. tit. 5. Rubr. 5. n. 2. & Gevi. *sup.* §. *Rampungendo*: oculis ergo non clausis, nec in pedes fermè defixis ad affectatam compositionem; sed respicientibus, illam plani altaris partem, quæ vel distat, vel distare deberet per tres cubitos ab Altaris, quod dicitur

dexteram Sacerdotis, & per quod incipit ipse motum; ita ut sinistra dexteram sequi videatur. Tonell. *lib. 2. tit. 5. Rub. 1. n. 1.* Bauld. *part. 2. tit. 5.* & Gavant. *hac lit. p.* Postquam autem se vertit modo supradicto, consistit in medio & circuli, & Altaris: ibi extendit, & jungit manus ante pectus, non inclinando caput, aut manus Populo; nec imitando Altari, quod à tergo relinquit, ne complicitur cum detrimento, & indecorè planeta, forè pretiosa: Bauld. *part. 3. tit. 5. Rubr. 1. Corlett. tract. 2. part. 1. n. 8.* Bonamic. *part. 2. n. 10.* Gerv. *suprà*, & alii: ita ut unius manus recta palma, alterius manus rectam pariter palmam respiciat; Polac. *part. 1. §. 10.* Gerv. *sup.* & digitorum extremitates sursum, quasi per lineam rectam ferantur: porro totaliter disjungantur, sed non ultra latitudinem corporis, id est non extra humeros extendenda manus. Polac. & Gerv. *sup.* & Bonamic. *part. 1. obser. 11. n. 3.* Debent tamen sic disjunctæ aliquantulum elevari, juxta Gavanti sententiam; quem sequuntur Arnaud. *tit. 5. n. 1.* & Gervasi *cap. 4. §. Terminato*, & *cap. 5. §. Supracit.* & alii in hærentes omnes *Cerem. Episc. lib. 2. cap. 8. §. 38. & 39.* contra Anonymum Italem relatum ab Hippolyto à Portu *suprà n. 7.* licet enim Missale nihil loquatur de tali manuum elevatione in hac, & simili circumstantia; nihilominus expressè præscribitur in tali casu à *Cerem. Episc. locis suprà cit.* Illud non revocatur in dubium, quod dicturus Sacerdos *Dominus vobiscum* intelligibili, & clara voce, debet habere manus ita junctas, ut inter digitos nullum intercedat spatium; Vinitor *part. 2. tit. 5. in adnot. §. 1.* & versus ad Populum prout *suprà*, proferendo verbum *Dominus* adaperire debet manus, & aliquantulum elevare, prout *suprà*; proferendo verò *Vobiscum* statim manus easdem conjungit. Angel. *part. 3. tit. 5. n. 1.*

III. Gavant. *p. 92. col. 2. lit. q. Dominus vobiscum.* Sacerdos igitur modo supradicto versus ad Populum dicit clara voce *Dominus vobiscum*. Rubr. *Adiff.*

vobiscum; per quæ verba Sacerdos salutat Populum sine ulla inclinatione, ut dixi, seu potius Ecclesiam: quapropter his utimur vocibus, etiam si unus tantum inter sit Missæ; ut bene advertit Gavant. *hac lit. q.* necnon Angel. *sup. §. Dominus vobiscum.*

IV. Gavant. *pag. 93. col. 2. lit. t. Et cum spiritu tuo.* Minister verò, Ecclesiæ & circumstantium nomine, respondet tunc Sacerdoti, & cum Spiritu tuo, inclinato aliquantulum capite, & in suæ reverentiæ signum erga Sacerdotalem salutationem. Castald. *lib. 1. cap. 8. num. 6.* Corlett. *tract. 1. part. 1. cap. 7. num. 17.*

V. Gavant. *pag. 93. col. 2. lit. u. Revertitur per eandem viam.* Prolatis dictis verbis à Ministro, Sacerdos junctis manibus ante pectus, revertitur per eandem viam ad librum in cornu Epistolæ super cussino collocatum. Ratio motus est ad librum ipsum, ut docet noster Gavantus *hac lit. u.* naturaliter ambulabit Sacerdos, sinistrum latus ad Altare convertendo, & se se movendo debita cum gravitate. Gervasi *supr. cap. 5. §. Ricongiungendo.*

VI. Gavant. *p. 93. col. 2. lit. x. Oremus.* Statim ut pervenit Sacerdos ad librum, manus extendens, & statim jungens ante pectus (sed eas non elevando) Tonell. *super Rubr. hac n. 2. & lib. 2. tit. 3. Rubr. 10. n. 3.* caputque Crucis inclinans inclinatione minimarum maxima, ibi stans in cornu Epistolæ, dicit voce consueta, & intelligibili hoc verbum *Oremus*, indicando Orationem, quam mox debet proferre, & invitando Populum ad orandum; ut optimè docet Gavant. *hac lit. x.*

VII. Gavant. *pag. 93. col. 2. lit. y. Extendit manus.* Deinde extendit iterum manus ante pectus, ita ut palma unius manus respiciat alteram, & digitis simul junctis (ita ut nullum spatium relinquunt inter se; Castald. *lib. 2. cap. 8. n. 6.* Bauld. *part. 3. cap. 4. n. 7.*) quorum summitas humerorum altitudinem, distantiamque non excedat. Gerv. *sup.* Vinitor *part. 2. tit. 5. in adnot. §. 5.*

H h

VIII.

VIII. Gavant pag. 93. col. 2. lit. z *Stare in Oratione, &c.*) Stans igitur Sacerdos, ut supra, extensis manibus, dicit Orationem erectus, Angel. *part. 3. tit. 5. n. 1.* eadem ordinaria clara voce. Cavere tamen debet Sacerdos, ne unquam alterutram tantum manum teneat apertam, vel elevatam: v.g. si durante Oratione folium dextera vertendum sit; tunc sinistram, interim dum folium vertit, super librum ponat. Vinitor *suprà § 4.*

IX. Gavant pag. 93 col. 2. lit. a *Dicit Orationem.*) Percurrenda sunt ea, quæ tradidit Gavantus *part. 1. tit. 9.* & quæ pariter nos ibi observavimus.

X. Gavant. pag. 93 col. 2. lit. b *Per Dominum: jungit manus.*) Cum Sacerdos dicit conclusionem Orationis, id est *Per Dominum nostrum*, jungit manus juxta formam consuetam eas jungendi. Ad nomen *Jesum Christum* inclinare debet caput versus Crucem inclinatione minimarum maxima; quæ inclinatio durabit usque ad finem conclusionis, manus tenens pariter junctas usque ad finem. Ita communiter Rubricistæ.

Si plures Orationes legendæ sint, in dubium revocant Auctores, utrum post manuum conjunctionem, & capitis inclinationem, possit, ante finem conclusionis habendæ in prima Oratione, reperiri secunda O-

ratio? Pro parte affirmativa stat Tonel per hanc Rubricam *n. 2. & 1b. 2. tit. Rubr. 10. n. 3.* negativam verò sententiam aperte docet præfens Rubrica, quam nulla valet praxis; & idem incertæ pariter adhæret à Portu *tit. 1. Rubr. 1. in adnot. n. 20.*

Si Oratio concludatur his verbis: *Quicumque, &c.* vel *Qui vivis, &c.* tunc Sacerdos dicit prædictam conclusionem manibus extensis; sed proferens *In unitate, &c.* jungit manus, & proferendo hanc conclusionem non inclinat caput: quia in hac conclusione non fit expressa mentio Sanctissimæ Trinitatis, per enumerationem Personarum Divinarum, ut tradunt omnes; nec Crucem se se convertit Sacerdos, ut male faciunt. Vinitor *sup. § 9. Bardi. tit. 3. titulo 5. Rubr. num. 1. in notis n. 3. Gerv. Polaccus, Bonamicus, necnon Tholius suprà n. 4. & Gervasi pariter suprà n. 4. minando.* Conjunget autem in prædictis manus Sacerdos; & conversus ad hunc pronunciat dictam conclusionem. *sup.* Quomodoconque concludatur Oratio solum primam, & ultimam Orationem conclusionem debita terminamus; quæ tamen solum primæ, & secundæ Orationis invocationem *Oremus* præmittimus. *sup. §. Oremus.*

Pro Ritu Missæ Privatæ, & Sollemnis, servando, quando profertur nomen Jesus, Mariæ, &c.

XI. Gavant. pag. 94. col. 1. lit. b post Rubr. *n. 2. Aequum est, ut ad nomen Jesus caput inclinetur.*) Cum nomen *Jesus* profertur, caput versus Crucem inclinare debet Sacerdos, prout præscribit Rubrica *n. 2.* & inclinatione quidem minimarum maxima; Tonel. *sup. Rubr. 2. n. 1.* Vinitor *suprà § 2. Gerv. sup. §. Nominando;* & versus Crucem; quia, ut ait Gavantus, hæc est ejus signum, & in qua Christus Dominus representatur;

imò in qua est ejus imago. Quartus *tit. 5. Rubr. n. 1.* Inclinat etiam caput versus Crucem, quando idem nomen legitur in pistola; à Portu *suprà n. 2.* & quidem per inclinationem minimarum maxima.

Si quærat ratio, cur nomini *Jesum* adhibeatur reverentia, quam nominibus rationem reddit D. Thomas *part. 3. quest. art. 2. necnon Alphonsus Tostatus in Examen cap. 20. quest. 7.* nimirum, quia hoc

Christus Dominus sibi comparavit per suas virtutes, præsertim sua humilitate, & obedientia Divino Patri præstita, humiliando se, & obediendo æterno suo Patri usque ad mortem, & mortem quidem Crucis: unde, ut ait Apostolus, propterea *Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, &c.* vel idem Ecclēsia majori reverentia colit nomen *Jesus*, quàm nomen *Deus*; quia *Jesus* significat *Redemptorem*, eum in hoc nomine salvemur, D. Petro attestante in *Act. Apost. cap. 4. v. 12.* *Nec enim aliud nomen est sub Cælo datum hominibus, in quo oportet nos salvos fieri.* Plures alie rationes de hac majori reverentia præstita præfato SS. nomini videri possunt apud Scortiam de Sacrificio Missæ *lib. 3. cap. 19. n. 10.* Inclinat pariter Sacerdos caput, dum pronunciat nomen *B. M. V.* sed inclinatione minimarum media; Bonamicus *part. 1. observ. 12. n. 1.* Tonellius *suprà Rubr. 2. n. 1.* Corsetus *suprà*, & Gervasi *suprà*; sed talis inclinatio fit, quando nominatur *Deipara*, non sub quoocunque nomine, sed sub nomine *Mariæ* tantum. Gervasi *suprà*. Ita pariter, quando profertur nomen Sanctorum, de quibus dicitur Missa, inclinandum est caput inclinatione minimarum minima. A Pertu *suprà n. 4.* Gervasi *suprà*. Imò etiam inclinandum est caput in Missa ad nomen Sanctorum, de quibus fit Commemoratio; sed Commemorationis nomine, non veniunt suffragia Sanctorum, quæ habentur in Oratione *A cunctis*: Gavantus *hic lit. c.* & Angel. in *catalog. errorum n. 6. de Orat.* quocirca ad solum *Mariæ*, non autem ad nomen duorum Apostolorum, aut aliorum Sanctorum inclinatur caput prædicta minimarum media inclinatione. Bauldry *part. 3. cap. 5. n. 2.* Baldassarius *cap. 2. in fine*, & Gervasi *suprà §. Nell' Orazione*. Itaque nomine Commemorationis veniunt illi Sancti, de quibus recolitur specialis memoria in Oratione, vel quia de illis recurrit in illa die Festum, aut Simplex, aut Semiduplex, aut Duplex, aut dies infra O-

ctavam, aut de illo Sancto dicitur Missa. Gavantus *ibid.* Tonellius, Bauldry *suprà*, & Vinitor *suprà §. 7.*

An inclinandum sit caput, quando nomina Sanctorum extra Orationes, & Canonem occurrunt, v.g. in Epistola, vel in Evangelio, discrepant Sac. Rubricarum expositores. Negant Tonell. *suprà*, Bauldry *part. 3. cap. 5. n. 3.* Baldass. *cap. 3.* affirmant Polaccus, Anonymus Italus *cap. 6. §. Ultimata*, Gerv. *suprà cap. 6. §. Della l' Orazione*, Angel. *part. 3. tit. 1. n. 2.* Corsetus *suprà*, & a Pertu *suprà n. 5.* quorum quidem sententia videtur probabilior: quia particula *Ubique*, quæ legitur in superiori Rubrica, cadit non solum super nomen *B. Mariæ*, sed etiam super nomen immediate subsequens Sanctorum illorum, quibus, ut *suprà* innuimus, in Missa facienda est capitis inclinatio. Itaque solum ratione Festi, vel diei Natalitii, vel Missæ, quæ celebratur in honorem dictorum Sanctorum, hæc reverentia illorum nomina proferendo adhiberi debet. Bisius *lit. S. num. 20. §. 24.* Quarti *part. 2. tit. 5. n. 1.* & contra verò SS. nominibus *Jesus & Mariæ* inclinandum semper est caput, etiam si eorum Festum non celebretur, nec eorum Missa dicatur, nec eorum Commemoratio fiat: unde semper dispar est ratio de nominibus aliorum Sanctorum, ac de prædictis nominibus *Jesus, & Mariæ*.

Advertunt tamen aliqui Rubricistæ, non esse inclinandum caput ad nomen Sanctorum, quando nominatur Sancti (de quibus Festum celebratur, vel fit Commemoratio) in titulo Epistolæ, vel Evangelii; v.g. *Lectio Epistolæ B. Pauli Apostoli*, vel *Sequentia Sancti Evangelii secundum Johannem*. Cerem. Missæ Priv. *cap. 1. n. 3.*

Fit pariter simplex capitis inclinatio, hoc est minimarum minima, pro Papa vivente, sed non pro alio Prælate; & hoc non solum in Collecta, sed etiam in Cano-

ne, & semper quando nominatur. Tonell. *suprà num. 4.* Bonamicus *part. 1. observ. 12. num. 1.* Cerem. *Missæ Priv. & Gervasi suprà §. Neminando.* Non tamen est inclinandum tunc caput versùs Crucem; quæ dispositio non solum procedit, quando profertur nomen Papæ viventis, sed etiam quando pronunciat nomen Sanctorum, de quibus diximus *suprà*; imò & ipsius B. Mariæ. Tonell. *suprà n. 1.* Baldass. *suprà n. 1.* Polac. & Gerv. *suprà.*

Inclinat igitur tunc caput versùs librum Sacerdos, nisi sit in medio Altaris, puta tempore Canonis, si per accidens ex memoria dicat; Bald. *suprà*; quamvis Sacerdos semper ipsum legere debeat, ne præcipitet Ceremonias, aut omitat verba ejusdem Canonis, vel aliqua adjungat, aut malè illa pronunciet, ut suo loco dicemus. Hæc de inclinatione capitis faciendâ in Missâ, adnotare placuit: quia plerique de his incli-

nationibus parùm, imò nihil curare videtur; quod summopere dedecet.

Si plures Orationes dicendæ sunt, ab aliâ manu Ceremonia percurruntur, ut liquet, etiam si forent septem, aut novem. A Porta *suprà n. 18.*

Ut plurimum prima tantùm, & ultra per ordinarias clausulas concluduntur, excepta Missâ Feriâ in Quadragesimâ; in qua post ordinarias Orationes, ut *suprà* diximus in fine Missæ dictas, adjicitur nova, pro missis verbis *Oremus*, & deinde *Hanc capita vestra Deo*; caputque ad dicta verba versùs Crucem inclinatur. Lohner *part. tit. 11. de Ritu communi n. 3.* Vide Decretum emanatum die 17. Augusti 1709. locatum in nostra Appendice ad Indices Decretorum sub n. 747. in quo declaratur utrum sit prætermittenda tertia Oratio libitum, quando ex jussu Summi Pontificis, vel Episcopi, in Missis debet apponitur aliqua specialis Oratio pro publica indignitate

Pro Ritu Missæ Sollemnis, servando, in dicendo Dominum vobiscum, quando Altare est versùs Orientem,

XII. Gavant. pag. 94. col. 1. lit. d. *Ex traditione Apostolica orandum est ad Orientem.* Veteres Christiani, qui Deum precibus colebant, verissimum est, quòd ad orientalem plagam vertebantur: quam quidem veritatem pluribus testimoniis comprobare possem; sed sufficiat innuere Joachimum Hildebrandum tractasse diligenter hoc argumentum in suo Rituali orantium *cap. 1. §. 5. & seqq.* De moralitate hujus disciplinae accuratè egit pariter inter Heterodoxos Jacobus Thomasius *dissert. de Ritu precandi versùs Orientem, Lipsiæ, Anno 1670.* ubi & causas ejusdem varias à variis allatas, diligenter expendit; & *cap. 12. §. 122. & seqq.* approbat opinionem illorum, qui censent, ealor Ritum idèd præcis Christianis placuisse, ut admonerentur homines, Eccle-

siam veluti è nocte, ac tenebris veteribus in lucem diemque scæderis novi emerit per prædicationem Evangelii de Christo. Hanc hujus Ritus causam assignat Scriptura quaestionum ad Antiochum, responsionibus *quæst. 37. tom. 2. operum S. Athanasii* nimirum Fideles in amissam exoptatam patriam Paradisum, quem Deus plantavit ad Orientem, precantes intuerentur. Hanc etiam ab Apostolica traditione descendere statuerit disertè Basiliius *lib. 2. de Spiritu Sancto cap. 27.* Christianorum tamen præceptum non fuit hæc orandi disciplina; nam communis fuit & Gentilibus, & Hebræis; ut ex Plutarcho in Numa, Luciano *lib. 4. de domo* & Josepho *lib. 2. adversùs Apionem* demonstrari facillimè possit. Adèd præcis Christianis placuit mos respiciendi ad Orientem, ut

dum viventes illum in precibus religiosè servarent; verùm etiam mortuis eorum corpora supina in sepulchris facie Orientem respicerent; quod ab erudito Casalio notatum est de veter. Sac. Crist. Ritib. cap. 4.

In sequelam talis Ritus, Altaria pariter, in quibus Sacra Mysteria peragebantur, ad Orientem spectabant: hinc Socrates lib. 5, Hist. Ecclesiast. cap. 22. de Altari Antiocheno ad Occidentem converso, quasi hoc ipsum præter alia habuerit talem aspectum, ita loquitur: *Ecclesia Antiochia Syria contra ritum ab aliis Ecclesiis situm habet: nam Altare non ad Orientem, sed ad Occidentem spectat: quapropter si structura Ecclesie Antiochenæ in hoc diferebat ab aliis Templis, quòd in illa Altare non ad Orientem, sed ad Occasum spectaverit: manifestum omnino est, quòd in aliis Templis sollemne fuit, ut Altaria, non Occasum, sed Orientem respexerint.* Et reverè Tertullianus adversus Valentin. cap. 3. alludens ad Christianorum Tempia: *Nistra, inquit, Columba domus simplex edificis simplex, & apertis ad lucem. Amat figura Spiritus Sancti Orientem: & Isidorus Originum lib. 19. cap. 4. loquens de veteribus Christianis hæc prodidit: Quando Templum instruebant, Orientem spectabant æquinoctialem; sicut linea ab Ortum ad Occidentem missa, fierent partes Cali dextera, sinistra æquales; ut qui versuere ac deprecaretur, rectum aspiceret Orientem.* Paulinus quoque Epist. 12. ad Severum appellat hunc morem vitiosorem; quamquam ipse eundem non observaverit in Templo, quod construxit: sic enim ait: *Prospectus Basilica non, ut usitator mos est, Orientem spectat; sed ad Domini mei B. Felicis Basilicam pertinet, memoriam ejus aspicens: et quibus legitime infertur, non juris, sed arbitrii rem fuisse, ad Orientalem, vel ad aliam plagam Sacra Tempia ædificare; quam quidem sententiam amplexus est Walafridus Strabo de Reb. Eccl. cap. 4. ubi scribit: usus frequentior, & rationi vicinior habet, in Orientem orantes conversi, & pluralitatem maximam Ecclesiarum eo tenore constituta.*

XIII, Gavant. p. 94. col. 2. ead. lit. d. *Verùm nunc ad omnem partem Missam celebramus, quia Deus ubique est.* Non solum nunc, sed etiam antiquitus, non omnia Altaria Orientem spectabant, sed quædam etiam Occidentem, quædam Meridiem, & quædam Septentrionem respiciebant; idque patet ex suprad. Templo Antioch. & ex iis, quæ tradit mox laud. Strabo (qui floruit A. D. 840.) cit. loc. ubi ait his verbis: *Non errasse illos, vel errare, qui Templis, vel noviter Deo constructis, vel ab Idolorum squalore mandatis, propter aliquam letorum opportunitatem, ad diversas plagas Altaria statuerunt: additque rationem, subnectendo: Quia non est locus, ubi non sit Deus: deinde recenset exempla: Verissima enim (inquens) relatione didicimus in Ecclesia, quam apud aliam Constantinus Imperator cum matre Helena super sepulcrum Domini mira magnitudinis, in rotunditate construxit; itaque Roma in Templo, quod ab antiquis Pantheon dictum, à B. Bonifacio Papa, permittente Phoca Imperatore, in honorem omnium Sanctorum consecratum est; in Ecclesia quoque B. Petri Principis Apostolorum, Altaria non tantum ad Orientem, sed etiam in alias partes esse distributa. Hæc cum secundum voluntatem, vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audeamus. Non est igitur novus, sed antiquus; non prohibitus, sed arbitrarius mos vertendi Altaria, sicut nos facimus, modo ad Orientem, modo ad Occidentem, vel ad aliam plagam, prout ratio Templi, & situs exigat: & hinc est, quòd primæ verba superioris Rubricæ intelligenda sunt de orientali plaga non reali, sed imaginaria: appellat siquidem Rubrica Altare ad Orientem illud, in quo Celebrans non solum Crucem, sed etiam Populum habet ante faciem suam. Gavantus hic, Bissus tom. 1. lit. A. n. 255. §. I. Quart. supra. & Vinitor part. 2. tit. 5. in adnot. §. 10.*

Horum Altarium exempla plura habemus in Basilicis, & Ecclesiis Urbis; in quibus Aræ majores collocatæ sunt, sicut antiquitus fiebat, in medio Chori, nulli adherentes partem; in quibus Celebrans, non vertit hu-

meros ad Altare; sed persistens, sicuti est, facie ad Populum versa, dicit *Dominus vobiscum, Orate fratres, &c.* eatenus enim in aliis Altaribus, quæ sunt adhaerentia parietibus, celebrando, debet vertere humeros ad Altare, ut facie ad Populum Sacrificio præsentem respiciendo saluter, benedicat, &c. sed cum in dicto primo casu jam habeat faciem ad

Populum conversam, hinc opus non est alio motu, quo se vertat ad Populum: unde oblatore in medio, positisque hinc inde manibus, ut supra descripsimus, deinde eisdem manibus junctis, & statim expansis, dicit *Dominus vobiscum*, & postea sequitur de supra.

Pro Ritu Missæ Privatæ, servando in quatuor Temporibus, vel aliàs, quando dicendæ sunt plures Orationes,

XIV. Gavant pag. 95. col. 1. lit. e *Habes Riturum genuflectendi.*) In quatuor Temporibus, vel aliàs, quando dicendæ sunt plures Orationes cum Prophetiis, sive Lectionibus, Sacerdos dictis *Kyrie* in medio Altaris, facta prius minimarum maxima Cruci inclinatione, Costald. lib. 2. cap. 5. n. 10. Bifs. lit. S. n. 20. §. 26. redit ad cornu Epistolæ; ubi stans ante librum, extensis, & junctis ante pectus manibus, & caput Cruci inclinans inclinatione minimarum maxima, Bauld. part. 3. cap. 5. n. 2. Tonell. lib. 3. cap. 1. §. 1. n. 2. Lohner part. 2. tit. 32. §. 1. de capitis inclinatione, dicit *Oremus* voce ordinaria, & clara, postea dicit *Flectamus genua*, non solum Ministro, sed etiam singulis adstantibus; ideoque si forte starent, tunc genuflectere deberent; & interim ipse quoque manibus super Altare expansis, ut se ipsum apud Altare sustineat, & hinc inde collocatis, ita ut liber inter ipsas mediet, genuflectit. Bauldry cit. loc. Rubr. 4. num. 1. Bonamicus part. 1. observ. 11. n. 10.

XV. Gavant pag. 95. col. 1. ead. lit. e *Duo genua flecti, vult Alcozer, &c.*) In prædicto casu vult Alcozer, Sacerdotem debere ex vi verborum utrumque flectere genua: è contrà verò Gavantus, quem sequuntur Tonell. Bauld. Polac. Bifs. Gerv. sicut etiam à Portu supra in adnot. Rubr. 4. n. 7. sustinet, unicum tantum dexterum genua in prædicto casu Sacerdotem flectere debere: quia dato,

ut sustinet Alcozer, quòd ex vi verborum *Flectamus genua* plura genua flecti debent, semper verificantur hæc verba, quando plures, & singuli suum genua flectunt dexterum: tunc enim verissimum est, quòd plura genua flectuntur: nam ly *Flectamus genua* non refertur solum ad Sacerdotem id dicentem, sed ad alios quoque præsentem. Bifs. lit. G. num. 28. §. 4.

XVI. Gavant pag. 95. col. 2. *Populus solum acclinis esse debet.*) Postquam Sacerdos dicit *Flectamus genua*, Minister statim respondet *Levate*; quo verbo prolato Sacerdos quidem surgit, & stat, sed non Minister, qui imò perseverat genuflexus ad totam Orationem usque, usque ad conclusionem; Bauld. part. 1. cap. 17. n. 3. & si plures sunt Lætones, non surgit, nisi post terminatam Orationem: Lohner part. 3. tit. 8. n. 7. Populus vero ad dictam Orationem debet esse acclinis, etiam si sit genuflexus; Bauld. part. 3. tit. 4. Rubr. 4. n. 2. & Gavant. hic, Alcuin. cap. 4. celebr. Missæ, quem sequitur Bifs. lit. O. n. 85. & sic pariter acclinis debet esse Minister durante tali Oratione, usque ad *Per omnia*, vel *Qui tecum*. Hippolytus à Portu supra.

Sacerdos autem postquam surrexit manibus extensis dicit Orationem eo modo, quo extenduntur, & extensæ retinentur ad consuetas Orationes: in conclusione verò Orationis manus jungit secundum regulam præ-

scriptam in aliis Orationibus; pariter caput inclinat Cruci, aut non, juxta qualitatem conclusionum, à Portu *suprà*: dum

autem legit Prophetias, teneat manus super librum, vel super Altare positas, ut dicemus de Epistola, Biss. & Gerv. *suprà*.

Pro Ritu Missæ Sollemnis, servando in Orationibus, etiam quando dicendum est Flectamus genua,

XVII. Rubric. n. 5. pag. 95. In Missa Sollemni cum dicitur Dominus vobiscum &c.) Postquam Celebrans ad Altare pervenerit, (ut *suprà* diximus, ubi egimus de Ritu Missæ Sollemnis) illud osculatur; idque semper facit, quoties de sedo accedit ad Altare, nisi statim osculandum esset ex Rubrica; quia tunc sufficeret illud osculari semel præscripto tempore. Bauld. *part. 3. cap. 11. art. 5. n. 6. & 8.* necnon Biss. *lit. C. n. 197. §. 19.* & expleto totaliter Hymno à Choro, osculatur Altare in medio (nisi tamen paulò ante illud oscularus fuerit, postquam, ut mox dixi, ad Altare redierit) postea manibus junctis se ad Populum convertit; & sic conversus dicit in cantu Dominus vobiscum, extendens, elevans, & iterum jungens manus, prout in Missa Privata. Ministri verò Sacri in hoc casu, stant ut priùs unus post alium, ambo in recta linea, facie ad Altare versa; Biss. *suprà* §. 12. & §. 20, nullatenus se inclinantes, quemadmodum nunquam se inclinant in hujusmodi conversionibus. Castald. *lib. 2. tit. 9. §. 15.* Bauld. *part. 1. cap. 12. art. 1. n. 23.* Biss. *suprà* §. 20.

XVIII. Rubr. n. 5. pag. 95. Et Oratio.) Postquam Celebrans dixerit Dominus vobiscum, ipse per suppedaneum de more, Diaconus verò à dexteris à tergo Celebrantis per secundum gradum, in quo reperitur, Subdiaconus verò à dexteris, & à tergo Diaconi per planum ubi est, procedunt ad cornu Epistolæ sine ulla præcedente genuflexione; ibique Celebrans jungens manus, & inclinans de more caput Cruci, (inclinantibus hoc modo pariter caput eidem Cruci Ministris cum Celebrante, non tamen manus ex-

tendentibus, sed eas junctas tenentibus) Celebrans dicit Oremus, deinde Orationem cantat, vel Orationes, prout fert ratio Officii, quas debet dicere sub uno, eodemque tono, nisi aliter expressè notetur; & dum eas cantat, Ministri Sacri perseverant eodem modo, & in eodem loco, prout *suprà*. Si tamen Celebrans ad nomen *Jesus*, aut *Sandti*, de quo Missa canitur, caput inclinet, ipsi pariter inclinare debent, Bauldry *part. 1. cap. 12. supra*, & *cap. 13. art. 1. num. 13.*

XIX. Gavant. pag. 95. col. 1. lit. g. Flectamus genua) Quando dicendum est, dicitur à Diacono, qui interim flectit utrumque genu, & omnes alii cum eo, excepto solo Celebrante; qui solum debet genuflectere, quando in deficientia Sacrorum Ministrorum ipse cantat *Flectamus genua*, Levate verò dicitur à Subdiacono, qui eodem tempore surgit, & omnes alii cum eo. Sed advertere debent Ministri omnes, quòd ad Orationem Sacerdotis, tunc inclinati stare debent, & manibus junctis. Bissus *suprà*, & alii.

XX. Gavant. p. 95. col. 1. lit. h. Ministri caput inclinant in Oratione.) Quando Celebrans profert in Oratione nomen *Jesus*, aut aliud nomen, ad cujus prolationem caput inclinet, ipsi quoque Sacri Ministri caput inclinare debent eo modo, quo Celebrans; Gavantus *hæc lit. h.* & omnes Rubricistæ cum eo; qui pariter optimè advertit, Diaconum in fine Orationis non debere respondere Amen, sicuti nec Subdiaconus hoc præstat; satis quippe est, quòd prædictum Amen respondeatur à Choro. Lohner *part. 3. tit. 3. n. 6.* & Bissus *lit. M. n. 151.*

Notz